

Manus til sesjonen 'Hva skal vi med personmuseer? Aktualiserende eller tilbakeskuende historiefortellinger', Norske Historiedager i Kristiansand, juni 2018.

Thea Aarbakke PhD-stipendiat i museologi, Høgskulen på Vestlandet/UiO: <https://traum.hisf.no/>

Virkningsfulle skrivebordinstallasjoner på forfattermuseer

I dette innlegget presenteres noen foreløpige refleksjoner fra arbeidet med min avhandling i museologi. Jeg arbeider med forfattermuseum og jeg er interessert i hvordan de stiller ut litteratur og hvilke utstillingspraksiser som finnes på forfattermuseer. Her vil jeg presentere 'skrivebordinstallasjonen' som del av forfattermuseenes utstillingspraksis, eksemplifisert fra utstillingene på to forfattermuseer. Som museolog og historiker er jeg spesielt interessert i å studere de materielle kildene på forfattermuseer og undersøke hvordan gjenstander påvirker forståelsen og opplevelsen av forfatteren og litteraturen som museet er dedikert til. Begrepet *skrivebordinstallasjon* brukes for å minne lytterne på objektets iscenesettelse, og at gjenstanden inngår i en museal praksis hvor flere elementer virker sammen med skrivebordet som utstilt gjenstand. Den første skrivebordinstallasjonen befinner seg på Bjerkebak - Sigrid Undsets hjem på Lillehammer, den andre befinner seg på Hamsun-senteret på Hamarøy, like ved Hamsuns barndomshjem.

Å gjøre en nærlesning av et såpass konsentrert utsnitt fra museenes utstillinger står i fare for å tillegge skrivebordinstallasjonen større betydning enn hva den faktisk har. Basert på tidligere forskning og utstillingsanalyser av forfattermuseer, samt egne erfaringer fra feltarbeid, mener jeg likevel at dette utsnittet er et fruktbart studieobjekt for å sammenligne ulike forfattermuseers utstillingspraksiser og hvordan de stiller ut forfatter og litteratur. I prosjektet hvor jeg ønsket å undersøke flere forfattermuseers utstillinger, hadde skrivebordinstallasjonen et komparativt potensial ved seg, og under feltarbeidet var dette en av utstillingspraksisene som trådte frem, og ble synligere for hver gang jeg besøkte en ny utstilling, nærmest som et obligatorisk inventar.

(Vis slide med flere foto. Espedal, Lindgren osv)

Litteraturviteren Alison Booth nevner skrivebordet som en av de viktigste gjenstandene utstilt på et forfattermuseum, begrunnet med at det re-presenterer skriveprosessen (Booth, 2012, p. 237). Litteraturviteren Nicola Watson har definert skrivebordet på forfattermuseer som et mikrokosmos, i den enkleste form for hva en utstilling om en forfatter bør inneholde (Watson). Etter at jeg selv begynte å studere skrivebordet som del av forfattermuseenes utstillingspraksis, har iscenesettelsen av forfatteren bak skrivebordet, i ulike variasjoner, kommet til syne i flere formater og hendelser. I samtale med museumsansatte og forskere har jeg fått høre hvordan skrivebordet gjøres til en sentral del av utstillingene, fortolkes i nye

Manus til sesjonen 'Hva skal vi med personmuseer? Aktualiserende eller tilbakeskuende historiefortellinger', Norske Historiedager i Kristiansand, juni 2018.

Thea Aarbakke PhD-stipendiat i museologi, Høgskulen på Vestlandet/UiO: <https://traum.hisf.no/>

former som pastisj eller interaktive installasjoner. Det har også gjort meg oppmerksom på hvilken rolle det har spilt, og fremdeles spiller for noen forfatteres selv-representasjon, for eksempel som del av deres offentlige bilde i portrettfotografi, eksemplifisert her med Espedal poserende bak sitt skrivebord. I utstillinger jeg har besøkt (foto: Victor Hugo) og på hjemmesider til forfattermuseer (foto: Astrid Lindgrens leilighet).

(Foto: Bjerkebak/Hamsunsenteret)

I de to eksemplene jeg skal presentere for dere her, står skrivebordinstallasjonene på to svært ulike forfattermuseum: Bjerkebak er et musealisert forfatterhjem rekonstruert til 1930-tallet, mens Hamsun-senterets utstilling er plassert innenfor rammene til en arkitektonisk fortolkning av Hamsuns litteratur. Likevel eksisterer versjoner av skrivebordinstallasjonen i begge museenes utstillinger, og det er dette jeg finner interessant og mener er styrken til denne toposen som skrivebordet har blitt.

Teori

En analyse av forfattermuseers utstillinger kan gjøres på mange måter. I mitt arbeid har jeg vært opptatt av å få frem feltarbeidet som metode, og hvordan utstillingen er noe som skjer, og noe som oppleves i besøkendes møte med installasjonen. Språket, og teorien jeg har trengt for å skrive frem dette har jeg funnet i vitenskapssosiologiens aktør-nettverk teorier og dreiningen mot tingene innen kulturteori, kalt «den materielle vending». Det er vanskelig å forestille seg et museum uten ting, og gjenstander er selve museets eksistensgrunnlag. Dermed kan den materielle vending som inspirasjonskilde, og ANT sine teorier om non-humane aktører, virke opplagte når gjenstander og museenes materialiseringer skal forskes på. Jeg skal derfor kort presentere ett par punkter hvor jeg mener en utstillingsanalyse av forfattermuseer kan vinne på og bevege seg innenfor dette teoretiske landskapet:

1. I nettverksteori forstås skrivebordet som iscenesatt gjennom relasjoner hvor min oppgave som forsker blir å følge de aktørene som utgjør nettverket, aktørene kan være både mennesker og gjenstander. Når skrivebordinstallasjonen på Bjerkebak er stabilisert i en rekonstruksjon, er det forskerens oppgave å nøste opp i hvilke elementer, eller aktører, som gjør denne stabiliseringen mulig. Slik får man frem bakgrunnen, og de museale praksisene som gjør det mulig at noe får legitimitet og autoritet som museale fakta.

Thea Aarbakke PhD-stipendiat i museologi, Høgskulen på Vestlandet/UiO: <https://traum.hisf.no/>

2. En skrivebordinstallasjon er ikke bare en representasjon over Hamsun som får mening i en biografisk kontekst, men også en installasjon som virker på sitt publikum i utstillingen. Museene etablerer seg som møteplasser der materialiseringer foregår, å tilrettelegge for disse møtene er en del av museenes gjøren. Gjøren forstås i denne sammenheng som at noe skjer og at praksis finner sted. Det handler om hvordan det materielle gjøres i konkrete tidsmessige og romlige kontekster (Damsholt: 13). Gjøren, stopper ikke opp når konservator og kurator ferdigstiller utstillinger, den fortsetter i møte mellom gjenstandene og besøkende. Hvordan tingene kommer oss i møte, og hvordan vi interagerer med tingene, har betydning.

Dermed har jeg introdusert et begrepsapparat og en verktøykasse hvor både gjenstander og mennesker inngår i utstillingsanalysen, og hvor forskeren involveres som det fortellende subjektet som opplever utstillingen. Ved å se på museumsformidling som gjøren blir oppmerksomheten rettet mot museets mange muligheter som medium for materialiseringer, og personmuseene er et rikholdig forskningsobjekt for gjentenkning av forholdet mellom ting og tekst, subjekt og objekt og hvordan det visualiseres, artikuleres og materialiseres (Museologi på norsk).

Skrivebordinstallasjonen på Bjerkebak (vise fotografi)

Arbeidsrommet til Undset er det siste rommet presentert på den guidede turen på Bjerkebak. Døren inn til arbeidsrommet er halvåpen, og et tau hindrer folk i å tre inn i rommet. Jeg blir dermed stående i døråpningen og kikke på skrå inn i rommet. Innenfor står et grønmalt skrivebord. Stolen er skjøvet ut fra skrivebordet hvor det er plassert en skrivemaskin, og flere gjenstander med en personlig relasjon til Undsets liv, som portretter og brever.

Jeg vil fokusere på to elementer for hvordan skrivebordinstallasjonen på Bjerkebak gjøres, og hva den gjør med det bildet av fortiden som skapes i den museale praksisen. Det første elementet er tauet, som påvirker besøkendes optikk inn på skrivebordinstallasjonen, og bestemmer ikke bare hva som ses, men *hvordan* vi ser. Det andre er plasseringen av stolen i forhold til skrivebordet, hvor tid og nærvær gjøres til en del av installasjonen.

Tauet, knyttet mellom dørhåndtaket og dørkarmen er en del av den museale praksisen som ofte blir igjen i felten, hvor den unnslipper analysen og ikke innlemmes som del av den verdenen som utstillingene har til formål å skape. Men det har innvirkning på både

Manus til sesjonen 'Hva skal vi med personmuseer? Aktualiserende eller tilbakeskuende historiefortellinger', Norske Historiedager i Kristiansand, juni 2018.

Thea Aarbakke PhD-stipendiat i museologi, Høgskulen på Vestlandet/UiO: <https://traum.hisf.no/>

bevegelsesmønster og perspektivet besøkende gis i utstillingen hvor tauet fungerer som grenser, og bestemmer hva som er fysisk tilgjengelig og hva som synliggjøres. I tillegg skaper tauet både nærvær og distanse til objektene, og det gjør noe med hvordan de utstilte gjenstandene oppfattes. For eksempel gir tauet et inntrykk av at gjenstandene innenfor må beskyttes ved å plasseres i en viss avstand til besøkende. Dermed er tauet også med å gjøre skrivebordet til noe verdifullt og autentisk, og et sted besøkende kommer tett på forfatterens arbeidssted og arbeidsforhold. Valget er mest sannsynlig gjort av praktiske årsaker, poenget mitt her er at det også er med å gjøre noe mer.

I tillegg til at objektene i seg selv har egenskaper som fortidslevninger har også de kuratoriske valgene for plassering noe å si for tidsforståelsen som skapes i installasjonen. Stolen er plassert på skrå ut fra bordet. Dette kuratoriske grepet er en effektiv måte å plassere forfatteren i installasjonen, hvor det er laget rom for en kropp som ikke lenger er der. Mellomrommet mellom stol og bord leker med publikums tidsforståelse hvor tiden mellom da og nå viskes ut, eller i et forsøk på å ta oss tilbake til tiden da Undset satt og skrev bak skrivebordet. Om stolen hadde vært plassert inntil bordet hadde skrivebordet like fullt blitt forstått som Undsets egen, det er viktig å presisere at mellomrommet i tillegg får frem både tilstedevær og fravær, tilstedevær fordi Undsets kropp er gjort plass til, og fravær fordi vi vet den for alltid vil forbli tom.

Hamsunsenteret (foto)

Utstillingen på Hamsunsenteret har en postmodernistisk oppbygging der tematiske utsnitt er forfordelt ett narrativ og én fortellerstemme. Til forskjell fra Bjerkebæks omvisning er ikke utstillingen arrangert med en klar start og slutt, og publikum kan selv bestemme hvor de begynner, og de kan gå på egenhånd i utstillingen. Skrivebordinstallasjonen i denne presentasjonen befinner seg i senterets andre etasje.

Skrivebordinstallasjonen, «barndomsbua»

Sentralt i utstillingen som tematiserer Hamsuns barndom står ett treskatoll, som skal ha tilhørt Hamsun da han bodde hos sin onkel i tenårene. Her er det ingen gjerder, tauverk eller andre avgrensninger som gir avstand mellom skrivebordet og publikum, det tomme gulvet rundt skatollet gjør at det er mulig å observere i et 360 graders perspektiv, berøre skrivebordet og studere det helt nært. Perspektivet gir oversikt over skrivebordets form, ikke spesielt på

Manus til sesjonen 'Hva skal vi med personmuseer? Aktualiserende eller tilbakeskuende historiefortellinger', Norske Historiedager i Kristiansand, juni 2018.

Thea Aarbakke PhD-stipendiat i museologi, Høgskulen på Vestlandet/UiO: <https://traum.hisf.no/>

arbeidsflaten, som er dominerende for skrivebordinstallasjonen på Bjerkebæk. Det er ingen skriveredskaper eller andre elementer som indikerer hva slags bruk skatollet har hatt, og plasseringen gir assosiasjoner til en skulptur, mer enn som bruksgjenstand. Bak skatollet skaper tekst og illustrasjoner forbindelser til sted og barndom med en illustrasjon av Presteid, stedet hvor Hamsunsenteret er plassert på Hamarøy. Midt på veggen er det trykket et sitat av Hamsun:

Mange av mine dikt blir til når jeg ligger på ryggen i skogen. Jeg prøver å komme meg langt vekk fra mennesker og alle erindringer om det moderne liv, jeg hensetter meg til min barndoms dager da jeg gikk og gjette kreaturene der hjemme. Det var da min naturfølelse våknet- (Hamsun & Næss, 1996, p. 126).¹

I sitatet trekkes Hamsuns stemme inn som en forklaringsnøkkel som legitimerer Hamsunsenterets plassering ved å løfte frem barndommen og stedet som essensielle for hans senere diktning og naturfølelse, som var viktig for hans litteratur. Sitatet er hentet fra et brev Hamsun skrev i 1908 og i utstillingen ender sitatet med en tankestrek. Hvis man går til kilden fortsetter setningen etter tankestreken med ordene «Det var da min naturfølelse våknet – hvis jeg da har nogen-» som gir sitatet en annen mening, enn hva som kommer frem i utsnittet brukt i utstillingen. Før tankestreken fremheves stedet og barndommen som viktige for Hamsuns litterære oppvåkning og utvikling, hvis kommentaren etter tankestreken er med, problematiseres dette narrative. Senteret har også valgt å bruke en språkmodernisert versjon av Hamsuns sitater, som påvirker forståelsen av hvilken historisk tid Hamsun tilhører.

I utstillingen kommuniserer verken gjenstander eller tekst skatollets tidligere tilhørighet, og skrivebordets egenskap som originalgjenstand kommer ikke frem. Fokuset blir på form fremfor innhold, når kurateringen ikke viser skrivebordets spor av bruk. Skatollet ble brukt av Hamsun i en periode før han var forfatter, og sitatet på veggen refererer til at det ikke var bak skrivebordet, men i skogen, liggende på rygg, han fant inspirasjon og fantasien blomstret. Inntrykket forsterkes av det tomme skrivebordet hvor verken stol eller skriveredskaper er medvirkende i installasjonen.

Installasjonen utfordrer hva skrivebordet kan representere, for selv om den inneholder et faktisk skrivebord, er dens funksjon redusert og gjort til en kontrastering til hvor Hamsun fant inspirasjon og fikk sin litterære oppvåkning.

---

¹ Skrevet den 27.12.1908 mest sannsynlig i Kristiania. Originalens eier er ukjent. Det finnes i tysk versjon i «Det vilde kor» oversatt til tysk av Heinrich Goebel .

Manus til sesjonen 'Hva skal vi med personmuseer? Aktualiserende eller tilbakeskuende historiefortellinger', Norske Historiedager i Kristiansand, juni 2018.

Thea Aarbakke PhD-stipendiat i museologi, Høgskulen på Vestlandet/UiO: <https://traum.hisf.no/>

Ingen forfatteres skrivebord som er plassert på museum har den samme funksjonen som da de var bruksgjenstander, arbeidsverktøy eller tilfluktsted for forfatteren. Men på Hamsunsenteret skiller det seg også ut, ved å fjerne skriveprosessen fra det konvensjonelle skrivestedet, til ut i naturen. Her står skrivebordet i relieff til fortellingen om Hamsuns litterære oppvåkning.

Konklusjon

Skrivebordet er en gjennomfetsjert gjenstand i det offentlige bildet av forfattere. Kan det være at en av grunnene for dets overlevelsessevne fra forfatterhjem til forfatter-senter er dens sterke egenskaper som representasjon, som Booth var inne på, hvor den fylles med mening ut ifra hvilke kontekster den settes i relasjonell sammenheng til. Forståelsen av museene som representasjonsunivers er fortsatt dominerende.

I dette innlegget har jeg prøvd å løfte frem hvordan nye materialiseringsteorier og nettverksteori kan være med å åpne opp disse representasjonsuniversene, hvor jeg ved å anvende et generøst forskningsmateriale viser hvordan tauverk, mellomrom og perspektiv er med å forme stabiliseringen av skrivebordet som bestemte bilder av fortiden, samt hvordan utsnitt av sitater og plasseringen av gjenstander i rommet kan sette skrivebordet i relieff til skriveprosessen. Slik blir gjenstandene i relasjon til besøkende, deres plassering og perspektiv viktige for å forstå hvordan de kan avleses. Det handler ikke bare om et fortolkende subjekt, men at gjenstandene har en spesiell plass i menneskers verden og vi virker inn på hverandre. Å følge aktørene som stabiliserer en utstillingsinstallasjon og trekke inn museumsrekvisitter, besøkende og andre elementer kan bidra til en større oppmerksomhet og bevissthet for hvordan bestemte bilder om fortiden dannes og dermed hvordan vi i fremtiden også kan tenke nytt rundt de museale praksisene personmuseer inngår i.

Takk!